

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Сухорольської Ірини Юріївни
«Громадська дипломатія як чинник демократизації
політичної системи України», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук
зі спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Демократизація політичної системи України відбувається нерівномірно та зі значними труднощами. Подолання наслідків тоталітарного минулого, як і розбудова нових демократичних інститутів у нашій державі, перетворилися на довготривалий та малопрогнозований процес. Відтак, актуальність дослідження чинників, які впливають на демократизацію структурних елементів політичної системи України, не викликає сумнівів. У сучасному глобалізованому світі є очевидним, що успішність демократичних перетворень у країнах перехідного типу безпосередньо залежить від ефективності та вдалого поєднання внутрішніх і зовнішніх зусиль. Проте саме зовнішні чинники здебільшого визначали особливості внутрішньополітичних процесів в Україні упродовж останніх десятиліть.

У дисертації стверджується, що недостатня результативність стратегій поширення демократії, які здійснюють держави та організації Заходу, актуалізує проблему їхнього удосконалення, зважаючи на можливості та наслідки застосування нових інструментів впливу. Йдеться, насамперед, про потенціал громадської дипломатії як способу доведення інформації до різних цільових груп громадськості за кордоном. У своїй роботі І. Сухорольська акцентує увагу на складовій західної політики поширення демократії, пов'язаній не з впливом на державні структури, органи влади та політичні еліти країни перехідного типу, а з взаємодією із інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації, лідерами та активістами у багатьох сферах, а також із широкими верствами населення різних категорій. На нашу думку, такий підхід є обґрунтованим із позиції політичної науки і продуктивним у практичній площині, оскільки має за мету підвищити ефективність стратегій демократизації.

Не менш важливо й те, що дисертантка не обмежується розглядом винятково західної громадської дипломатії та її значення для демократизації політичної системи України, а характеризує демократизуючий потенціал вітчизняної громадської дипломатії, яка на сучасному етапі позбавлена єдиної ідейно-ціннісної основи та потребує ґрунтового реформування. Відтак, запропоноване дослідження є вагомим внеском у вивчення цієї теми.

Дисертація І. Сухорольської є завершеним, самостійним, логічно-структурованим дослідженням. У процесі її написання авторка опрацювала значну кількість наукових праць авторитетних вітчизняних та іноземних науковців, котрі досліджують проблеми демократизації, передумови становлення та утвердження демократичного режиму, політику поширення демократії у світі, історію розвитку, особливості та трансформацію громадської дипломатії як засобу реалізації зовнішньої політики тощо.

Дисертаційне дослідження І. Сухорольської спирається на ґрунтовну джерельну базу, яка окрім наукових публікацій охоплює нормативно-правові документи, звіти, інформаційні матеріали органів влади різних держав, а також міжнародних організацій, результати аналітичних та соціологічних досліджень. На підставі аналізу наявних джерел зроблено висновок про те, що багатоаспектні взаємозв'язки громадської дипломатії та демократизації у країнах світу, включаючи й пострадянські, залишаються недостатньо вивченими у політичній науці (с. 21).

У дисертації глибоко розкрито зміст поняття «громадська дипломатія» та досліджено розвиток цієї політологічної концепції з часу її виникнення, охарактеризовано основні цілі, завдання громадської дипломатії, окреслено коло суб'єктів та цільові аудиторії. Варто відзначити, що авторка намагається вирішити завдання узгодження позицій вітчизняних та іноземних підходів щодо нетрадиційної дипломатії, надає значну увагу проблемі формування української термінології у цій сфері.

Достатньо переконливим є обґрунтування доцільності вживання терміна «громадська дипломатія», враховуючи, з-поміж іншого, й тенденції розмивання

меж між урядовою та неурядовою діяльністю, яка спрямована на закордонну громадськість, а також особливості тлумачення прикметників «публічний», «громадський» та «громадянський» в українській мові (с. 25-28).

Цікавим є розгляд громадської дипломатії крізь призму сучасних концепцій м'якої сили, розумної сили, ноополітики (с. 43-45), поєднання громадської дипломатії з політикою поширення демократії та її концептуальними засадами (с. 49-50). Зважаючи на сучасні українські реалії, важливим видається порівняння громадської дипломатії та пропаганди, зокрема наголос на вектори впливу та відмінне сприйняття реципієнта – партнер чи об'єкт, тими, хто реалізовує таку діяльність (с. 40-42).

Автор всебічно характеризує механізми впливу громадської дипломатії на процес демократичних перетворень у державі. В роботі досліджено чинники впливу на демократизацію з урахуванням сучасних напрацювань у сфері транзитології, що посприяло виявленню суттєвих недоліків західних стратегій поширення демократії у світі та формулюванню вагомих аргументів на користь застосування інструментарію громадської дипломатії з метою демократизації політичних систем перехідних країн (с. 78-80). Висновок авторки про те, що сучасна громадська дипломатія за своєю суттю є демократичною, оскільки залучає до вирішення внутрішніх і міжнародних проблем джерело демократичної влади – народ, є переконливим та достатньою мірою аргументованим (с. 103).

Позитивної оцінки заслуговує розгляд у межах окремого підрозділу політико-культурних чинників та ціннісного виміру демократичної трансформації держави (с. 91-102). Зміна парадигми цінностей – надзвичайно тривалий і складний процес, проте для України вона є життєво важливою. Відтак, громадська дипломатія не просто стосується експортування масової культури чи способу життя, а може сприяти засвоєнню ліберальних демократичних цінностей, які позитивно сприймаються суспільством.

У дослідженні І. Сухорольської значна увага акцентується на можливостях використання громадської дипломатії для сприяння процесу демократизації України. Важливо, що дисертантка розглядає ці питання з урахуванням сучасних

реалій, зокрема, зовнішньої агресії, яка супроводжується пропагандою та інформаційними маніпуляціями з боку Російської Федерації. Перевагою роботи є чітке виділення у формі таблиці основних відмінностей між громадською дипломатією Заходу та інформаційною діяльністю Росії. Це дало змогу дійти висновку, що нинішня російська інформаційно-пропагандистська активність суттєво відрізняється від громадської дипломатії та аж ніяк не сприяє демократизації політичної системи України (с. 130).

Варто відзначити й дослідження нових аспектів у розвитку концепції громадської дипломатії, які зумовлені реагуванням на поширення новітніх інформаційних технологій, на зразок соціальних мереж, блогів тощо (с. 145-160). Є всі підстави погодитися з твердженням І. Сухорольської, що комплексне поєднання заходів, спрямованих на втілення концепції нової громадської дипломатії, із традиційними засобами може бути корисним для нашої держави, за умови, що така діяльність не буде лише формальною чи демонстративною.

Важливою складовою методологічної основи дисертації є неінституціональний та транзитологічний підходи, використання яких підвищило наукову цінність дослідження процесів демократизації політичної системи України. Виправданим є й застосування історичного, порівняльного, структурно-функціонального та інших методів, а також принципу міждисциплінарності, зважаючи на вивчення громадської дипломатії у межах різних наукових дисциплін. Заслугує на увагу й використання інформаційно-аналітичних систем для отримання підтвердження щодо сформульованих наукових положень.

Висновки дисертаційної роботи (с. 166-173) містять основні результати вирішення поставлених завдань та є виваженими й аргументованими. Отримані авторкою теоретичні результати та практичні рекомендації ґрунтуються на критичному аналізі значного обсягу наукових публікацій та інформаційних матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв'язанні важливої наукової проблеми – визначення місця і ролі громадської дипломатії у процесі демократизації політичної системи України. Найсуттєвішими науковими

здобутками, отриманими особисто авторкою, які характеризують новизну і практичну значущість дослідження є:

- визначення переваг та можливостей громадської дипломатії у справі утвердження інститутів, механізмів і цінностей демократії у порівнянні з традиційними стратегіями її поширення, які реалізують держави та організації Заходу;

- з'ясування реального впливу громадської дипломатії на інституційну, регулятивну, функціональну, комунікативну, культурно-ідеологічну підсистему політичної системи суспільства;

- надання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення стратегій утвердження демократії в Україні, які реалізують суб'єкти світової політики, за допомогою розширення та реформування діяльності у межах їхньої громадської дипломатії;

- доведення доцільності розбудови української громадської дипломатії на основі ідей, цінностей та досягнень демократії у світовому масштабі;

- визначення напрямів та способів використання теоретичних і практичних напрацювань у сфері нової громадської дипломатії для вирішення проблем і подолання труднощів, із якими зіштовхується Україна у процесі побудови демократії.

Основні теоретичні положення та висновки дисертації викладено у достатній кількості публікацій в українських фахових виданнях та зарубіжних наукових виданнях (Чехія, Македонія, Польща). Апробацію результатів дослідження здійснено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, наукових семінарах. Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Автореферат повністю відображає основні положення дисертації та дає цілісне уявлення про її зміст.

Результати дослідження систематизують і поглиблюють знання у сфері взаємозв'язків громадської дипломатії та демократії. Дисертація буде корисною для подальших досліджень демократизації політичної системи України, розвитку вітчизняної громадської дипломатії, стратегій поширення демократії у світі,

особливостей реформування дипломатичної діяльності на сучасному етапі. Висновки і матеріали роботи І. Сухорольської варто використати для підготовки підручників і навчальних посібників із відповідних дисциплін. Також ними можуть скористатися органи державної влади, українські та міжнародні неурядові організації, громадські діячі та активісти з метою удосконалення своєї діяльності.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію І. Сухорольської, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження та побажання, які жодним чином не применшують наукового та практичного значення дисертаційної роботи.

1. Авторка стверджує, що ідея демократії є визначальною для громадської дипломатії держав Заходу. З цим важко не погодитись. Водночас реальність, у якій ми живемо, засвідчує наявність різноманітних зразків незавершеної демократії, відходу від демократії у бік авторитаризму, напівдемократії, «фасадної» демократії та ін. Дисертантка звертає на це увагу, однак залишається не зовсім зрозумілим, чи може держава ефективно провадити громадську дипломатію, опираючись на ідеї та цінності, відмінні від демократії й лібералізму, та чи можливі альтернативні сценарії розвитку громадської дипломатії.

2. У дисертаційній роботі зазначено, що невинуватене застосування жорсткої сили нівелює довіру до суб'єкта світової політики та суттєво шкодить його громадській дипломатії (с. 52-53), що, зокрема, засвідчує сучасна політика Росії. Поряд із цим, варто було б розглянути й випадки маніпулювання питаннями захисту прав людини та демократії, а також застосування подвійних стандартів із боку західних держав, які неодноразово фіксувалися у минулому та істотно зашкодили їхньому іміджу як суб'єктів поширення демократії у світі.

3. У підрозділах 3.1 (с. 83-87) та 4.1 (с. 113-117) детально розглянуто проблеми формування громадянського суспільства у державах перехідного типу, зокрема й в Україні, та значення західної допомоги і громадської дипломатії у цьому контексті. Підрозділ 4.3 ж присвячено дослідженню новітніх тенденцій у сфері громадської дипломатії, включаючи й вплив інформаційно-комунікаційних технологій. Однак, поза увагою дисертантки залишилися ґрунтовні напрацювання як вітчизняних, так і закордонних авторів щодо потенціалу сучасних інтернет-

платформ для розвитку громадянського суспільства, результати яких, на нашу думку, можна було б вдало адаптувати і використати для вдосконалення стратегій громадської дипломатії.

4. Перспективною видається розробка питання впливу громадської дипломатії на регулятивну підсистему політичної системи держави. Йдеться, зокрема, про роботу з широкими верствами населення з метою забезпечення суспільної підтримки демократичних норм (с. 87-88). Незважаючи на це, згадана проблема розглянута у дисертації дещо поверхово. Доцільно було б включити конкретні показові приклади, які демонструють успішність таких підходів.

Враховуючи актуальність обраної теми, новизну та обґрунтованість наукових результатів, практичну цінність сформульованих висновків і рекомендацій, відповідність вимогам до такого виду робіт, вважаємо, що дисертація І. Сухорольської «Громадська дипломатія як чинник демократизації політичної системи України» є оригінальним, завершеним науковим дослідженням щодо вирішення важливої наукової проблеми. Робота відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси, профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 та вимогам п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка – Ірина Юріївна Сухорольська заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
заступник директора Інституту
держави і права імені
В. М. Корецького НАН України

В. П. Горбатенко

